

Les Comarques naturals de Catalunya.

Llusanés¹

Cèsar August TORRAS i FERRERI

És comarca d'antic origen i una de les més caracteritzades de Catalunya. Alguns pobles i masies porten encara l'apel·latiu de la comarca.

Està situada dins d'un tirat de serres que porten en general l'orientació de N. a S. i que es desprenen de molt més altes serralades. Tres corrents importants la rotllen de dalt a baix; el Marlés, el riu Llusanés i la Gavarresa, de curs poc constant, a les que s'han d'afegir les secundàries d'Olost, de Sant Agustí i l'Alou i gran nombre de torrenteres, tot el qual fa que el terror sia en sa major part asprós i mogut de ratlles.

Les serres s'acloten en molts indrets i formen en llur cims plans o planells més o menys grans, en els que s'aixequen la major part dels pobles i caserius. El pla de Prats de Llusanés és el més gran i important.

Confronta el Llusanés al N. i ponent amb el Bergadà, al NE. amb el Ripollés, a llevant amb la comarca de la Plana de Vich i a migjorn amb el Moyanés.

El límit N. amb el Bergadà el forma el massís muntanyós de les serres de Matamala i les Lloses, des d'Alpens a l'E. situat al repeu del propi massís fins al riu Marlés a ponent, junt al pont de Romà i a les grans masies de Puigcercós en el Bergadà i Torra de l'Espar en el Llusanés.

El límit de ponent amb el citat Bergadà el constitueix el riu Marlés, des de l'expressat lloc fins a sa unió amb el Llobregat i més en avall la serra de Pinós. El riu Marlés, conegut antigament amb el nom d'Adest o riu de l'Est, porta en son apel·latiu el caràcter de riu termenal i en dividir ambdues comarques forma també el límit general dels bisbats de Vich i de Solsona, de manera que Sant Martí de Marlés i Santa Maria de Marlés, petits pobles

i parròquies aplegats avui en un sol municipi i situats en la vall del riu, a banda i banda, pertanyen, el primer, al Llussanés i al bisbat de Vich i el segon al Bergadà i bisbat de Solsona. Un antic pont ogival de tres arcs uneix, comunicant els dos petits pobles, les dues vores del riu.

El límit NE. amb el Ripollés el constitueix la serra divisòria d'aigües del Llobregat i del Ter des d'Alpens a la Mare de Déu dels Munts, passant la ratlla pel poble i collet de Sant Agustí.

El terme de llevant amb la comarca de Vich el forma la pròpia serra divisòria d'aigües que des d'Els Munts corra dret a Sant Boi Perafita (nom termenal), Sant Bartomeu del Grau, coll de Permanyer, Pla de Sant Salvador i Valquer.

Separen el Llussanés i el Moyanés a migjorn, les serres d'Estany i d'Oló, que es desprenen de la Castanya en la serra divisòria d'aigües del Llobregat i el Ter, corrent entre les de la Gavarresa i el Matrubí o riu Sec, i la serra de Sant Feliu Sasserra estrebada de la serra de Pinós.

El riu Llussanés, que travessa de dalt a baix fins a sa unió amb la Gavarresa al centre de la comarca, neix en sa part més septentrional sota els rampants de la serra de Matamala. En sa part dreta corre la serra que, després d'aquell massís, va per la Torra de l'Espar, coll de Planes, el Grau, a ajuntar-se en el mateix tirat de la serra de Pinós i son brancal de Serrasants que va a agafar-se en el pla de Bages junt a la vila de Sallent. El caient esquerre de sa vall el constitueix la serra que, després també en un brancal de la Matamala, separa ses aigües de les de la Gavarresa corrent pel coll de Saldosa, Graells, Sant Cristòfol, Santa Eulària de Puigoriol, La Blava, Beulaigua, Sant Martí del Bas i Santa Creu de Jutglar.

La Gavarresa té ses fonts sota el poble d'Alpens i té a banda i banda les serres abans descrites. La Gavarresa porta també un nom termenal, *Ribera de Ponent*, qual nom se li originaria de trobar-se en la part ponentina dels pobles ausetans, com el nom del riu Marlés li pervindria de marcar el límit E. dels pobles bergatans.

Entre la Gavarresa i la ribera d'Olost, son afluent més important a l'esquerra, hi corre una serra que arrenca de Rocatova i Perafita i tanquen la part dreta de la Gavarresa, des de sa unió amb la ribera llussanesa, les serres de Pardines, Coma de Forn i Sant Feliu Sasserra, estrebades amb la serra de Pinós.

Formen la comarca del Llussanés dotze municipis distribuïts en la següent forma: la vila de PRATS DEL LLUSSANÉS amb els veïnats de Sant Andreu de Llanars, Santa Llúcia i Santa Eulària de Pardines. La vila de Prats és la capitalitat de la comarca i té un segell característic que li dóna especial interès. Està situada en un pla muntanyós envoltat de tossals i en el cim de la serra que separa els rius Marlés i Llussanés, la qual cosa li dóna aire, bella llum i esbarjo a l'esguard. Aquest pla té cosa d'una hora d'extensió de N. a S. i una amplària d'uns tres quarts d'hora; del cim de l'ermita de Sant Sebastià, prop de la vila es frueix d'un bell i extens panorama. A poc més d'un quilòmetre, en lloc pintoresc, està situada la notable església romànica de Sant Andreu de Llanars, qual obra es remunta al segle XI. L'església de Santa Eulària de Pardines es troba a més de mitja hora de distància en direcció a migjorn, en lloc enlairat en la pròpia serra.

ALPENS, junt amb la parròquia de Sant Pere de Serrallonga, els veïnats del Graell, La Llena, El Serrat i La Vall i distintes masies. Està situat pintorescament al caire de la serra divisòria d'aigües del Ter i del Llobregat. És antiga població. En son terme hi ha una font pudosa i l'original Roca de Pena, *penya* o *penha*, veritable bellesa natural.

LLUSSÀ a l'extrem d'un brancal de la serra de Pinós, enlairat sobre la vora dreta del riu Llussanés. Té annexes les parròquies de Santa Eulària de Puigoriol al cim de la frontera, serra que separa el riu Llussanés de la Gavarresa i la de Sant Climent de la Riba en el cantó oposat. És de notar a Llussà l'antiga i petita església romànica de Santa Maria, d'interessant claustrat d'ornats capitells en ses columnes, pertanyent a un antic priorat. Són notables també les ruïnes del castell amb una església rodona molt antiga, qual castell havia pertangut a la noble família Peguera.

SANT MARTÍ DEL BAS, junt amb els veïnats de La Blava i de Beulaigua, els tres situats esglaonats en la serra de La Blava entre el Llussanés i la Gavarresa.

OLOST, junt amb el raval de Sant Adjutori i els veïnats del Molí Nou, Puigrefagut, el Reixach, la Tria i la Vila i el poblet de Santa Creu del Jutglar. Es troba a la dreta de la serra de son propi nom abans de sa unió amb la Gavarresa. Tenia un castell senyorial.

ORISTÀ, poble que amb La Torra, distints veïnats i caserius forma un municipi i es troba a la vora esquerra de la Gavarresa.

PERAFITA, poble en el caire de la serra divisòria del Llussanés amb la comarca de Vich.

SANT AGUSTÍ DE LLUSSANÉS, en el propi límit fronterer junt amb el veïnat de l'Alou.

SANT BOI DE LLUSSANÉS, en la pròpia serra té, en son terme, el renomnat santuari d'Els Munts i la grossa casa del Vilar on es celebra cada any una renomnada fira de bestiar de les més importants de Catalunya.

SANT FELIU SASSERRA, poble enlairat en la muntanya de son nom, a la part dreta de la Gavarresa. Té una església del segle XVI, de gòtic decadent i una antiga casa del consell que serveix avui de Casa Comunal.

SALSELLES, poblet situat en la part esquerra del Marlés.

SANT MARTÍ DE MARLÉS, forma part del municipi de Santa Maria de Marlés, corresponent al Bergadà.

Són la característica del Llussanés les grans masies arreu escampades, algunes d'elles de caràcter senyorial dins de sa ruralitat. Des de la última guerra carlista molts propietaris abandonaren llurs residències pairals per establir-se a ciutat, la qual cosa fou en gran detriment de la comarca, de sa prosperitat i de la conservació de llegendaris costums i tradicions.

En l'eclesiàstic, depén, el Llussanés del bisbat de Vich, al qual corresponen ses 17 parròquies que són les d'Olost, cap d'arxiprestat, Prats del Llussanés, Santa Eulària de Par-

dines, Santa Maria d'Alpens amb sa filial de Sant Pere de Serrallonga, Santa Maria de Llussa, Santa Eulària de Puigoriol, Sant Martí del Bas, Sant Martí de Marlés, Sant Andreu d'Oriola, amb ses sufragànies de Sant Genís de Caralt i Sant Nassari, la Torra d'Oristà, Sant Pere de Perafita, Sant Agustí de Llusanés, amb la sufragània de Sant Genís de Pi, Sant Boi de Llusanés, Sant Feliu Sasserra, Salselles i Sant Pau de Pinós, Santa Creu del Jutglar i Vilarramó.

El Llusanés està molt ben servit de vies de comunicació. Tots els pobles més importants estan enllaçats per rodades vies. Totes aquestes carreteres constitueixen una alegre ruta amb paisatges admirables, passant gairebé sempre pel cim de les serres entre belles bosquíries.

La carretera provincial de Montesquiú a Berga entra en la comarca pel collet de Sant Agustí i en surt pel pont sobre el Marlés, passant per Sant Agustí i Alps.

La carretera de l'Estat de Vich a Gironella entra en la comarca pel coll de Permanyer, passa per Olost i Prats de Llusanés i en surt en travessar el riu Marlés, en amunt de Sant Martí del propi nom.

La carretera de l'Estat de Sabadell a Prats de Llusanés entra en la comarca per Sant Feliu Sasserra; la carretera provincial de Prats de Llusanés a Sant Quirze de Besora que passa per Santa Creu, empalmant més en amunt amb un brançal que va a Olost, segueix per Perafita i va a trobar la de Montesquiú a Gironella en el collet de Sant Agustí; la de Manlleu a Sant Agustí de Llusanés entra per Sobremunt i passa per Sant Boi abans d'unir-se amb la que va de Prats a Sant Quirze per Sant Agustí de Llusanés.

Les produccions del país són, en general, grans, llegums i patates. Es conreua el cànem a Olost i Perafita i hi ha algun vinyat a Oristà i Sant Feliu Sasserra. Bons pasturatges hi ha en la muntanya de Sant Boi i en altres llocs enlairats. La cria de bestiar és abundosa. Els fruiterars són escassos.

Els grans boscos han anat desapareixent; les alzines hi queden sols per mostra. Subsisteixen encara algunes bones bagues de roures i de pins. Prop dels riberals hi creixen arbres d'aigua, albes i pollancre. La caça és abundosa.

El clima és sec i sanitos i els aires que hi corren lleugers, netegen l'atmosfera. Els hiverns són bon xic rigurosos, mes en canvi els estius hi són molt agradables i Prats de Llusanés ofereix una bella estació d'estiu.

Notes

¹ Publicat en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, nº 353, juny 1924, pp. 196-201.